

אהל עקיבא

דרושים וחידושים, משא ומתן, עיון וחקירה

במשנתו של רבנו הגדול

רבי עקיבא איגר זצוק"ל

ובהליכותיו בקודש

בכדי להבטיח שלא תפסיד שום גליון - תשלח אי-מייל ל: t.248.365.613@gmail.com [שנינו הכתובת מייל שיהא יותר קל לזכור - "T" זה תורה, ואח"כ רמ"ח עשין, ואח"כ שס"ה לאוין = סה"כ תרי"ג מצוות] וזו גם הכתובת לשלוח כל הערה או הארה או שאלה או פשוט להשיב מייל להכתובת שממנו נשלח הגליון] או תחייג ל - 0733474440 ותשאיר את כתובת האי-מייל שלך [או כל הערה אחרת] בתא הקולי.

דרוש וחידוש דרבי עקיבא
משא ומתן בדברי רבנו ז"ל בעומק
הסוגיות

בענין המשחרר עבד כנעני

איתא בגיטין [י"ג א'] -

האומר תן גט זה לאשתי, שטר שחרור זה לעבדי [הכנעני] אם רצה לחזור בשניהם [קודם שהגיעו לידי המקבלים] - יחזור [שיכול לבטל השליחות ואין השליח זוכה בגט או בשטר עבור המקבל שחוב הוא להם] [שגם שחרור אינו זכות גמור עבור העבד] [כדפמ"ו], דברי רבי מאיר, וחכ"א בגיטין נשים [יכול לחזור ולבטל השליחות] אבל לא בשחרורי עבדים [שגם אם השליחות תבטל מ"מ השליח כבר זכה בו עבור העבד שזכין לאדם שלא בפניו והוי כאילו כבר קיבל העבד את הגט שחרור ואין האדון יכול לחזור בו] לפי שזכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לו אלא בפניו. כו'.

מבואר מיהת שכל המחלוקת היא רק אם אמרין שזכין לעבד את הגט שחרור אם לאו, אבל אם הגיע הגט שחרור ליד העבד הרי ודאי אינו יכול לחזור בו לכו"ע שכבר השתחרר העבד - ולחכמים אפילו קודם לכן משום שזכה השליח בגט שחרור עבור העבד.

ובשו"ת רבנו זצ"ל [מהד"ק סי' קצ"ד] מביא קושיא בשם חתנו מרנא החתם סופר זצ"ל - דהרי הלא קיי"ל שהמשחרר עבדו הכנעני עובר בעשה ד'לעולם בהם תעבדו' וא"כ לכאורה הי' ראוי לומר כאן שהשולח גט שחרור לעבדו הכנעני הוי שליח לדבר עבירה - ושליח לדבר עבירה השליחות בטלה [כמ"ש תוס' ב"מ י' ב' ד"ה דאמר] וא"כ לעולם לא ישוחרר העבד.

על קושיית חתני רומפכ"ת במתני' פ"ק דגיטין תן שטר שחרור זה לעבדי, הא אין שליח לדבר עבירה: בזכרוננו שעמדתי בזה, ובביאור הדבר דלרבנן ליכא קושיא כיון דמדין זכייה אתינן, הוא שלוחו של עבד, והעבד לא עבר כלום, [נ"ל דלרבנן שאינו חוזר בשחרור עבדים אין כאן קושיא שהכל מדין זכין והשליח הוא מזכה את השטר להעבד והוא נחשב כשליח של העבד לזכות לו ואין עבירה כלל אצל העבד ושפיר חל השחרור] ואך הקושיא לר"מ דאמר אם רצה לחזור יחזור, משמע דאחר דמטא לידיה דעבד קודם שחזר מהני השחרור דהוי שלוחו דהאדון להולכה [ולא מדין זכין], בזה יקשה הא אין שליח לדבר עבירה.

וידעתי שגם חתני היה כוונתו לזה [שכל הקושיא היא רק לפי מאי דמשמע מר"מ שבהגיע השטר ליד העבד מודה ר"מ שאינו חוזר משום שכבר השתחרר ומשום שהוי כשליח להולכה וע"ז תקשין] ואך כתבתי כן בכדי להוסיף דגם לרבנן [שס"ל שהשליח זוכה עבור העבד] אינו מיושב כ"כ, למ"ש תוס' בב"מ (דף ע"א ע"ב ד"ה בשלמא) דנכרי שאומר לישראל זכה בחפץ זה לפלוני ישראל אמרינן ביה אין שליחות לנכרי, משום דהוא ג"כ שלוחו דנותן, א"כ ה"נ י"ל בזה א"ש לדב"ע: [נ"ל כיון שכאן למעשה המשלח הוא ישראל ששולח על ידו את הגט שחרור - אינו נעשה שליח של העבד - שהוא נכרי לזכות בהגט שחרור אלא ע"כ הרי הוא שליח של האדון והוא מזכה בשליחות זה את הגט שחרור עבור העבד, ואינו משום שנעשה שליח של העבד, שצריך להיות שליח של בעל הממון ואין העבד בעל הממון כאן כלל, [וכ"ז מבואר בתוס' בב"מ שם] ולפי חכמים שס"ל שאינו חוזר בו ע"כ הוא שליח של האדון לזכות להעבד, וע"ז יש להקשות הרי אין שליח לדבר עבירה ואיך נחשב העבד שנשתחרר].

הנה הדבר מעניין מאד שככל החזון הזה הנ"ל איכא בקמאי - שהנודע ביהודה אבה"ע מהד"ק סי' ע"ו מביא בשם מחותנו את הקו' שמיוחסת כאן להחת"ס ז"ל והנודע ביהודה שם בסי' ע"ז כותב שהדברים מביאים לידי גיחוך שאין כאן קושיא של ביטול השליחות [מחמת שהוי לדבר עבירה] שהרי הוא נעשה שליח של העבד לזכות בשחרורו, ועל דבריו הק' בקצוה"ח סי' [קפ"ב סק"ב] ממש כקושיית רבנו זצ"ל כאן ז"ל שם:

והנה ראיתי שם בשו"ת הנזכר (נו"ב סי' עו) תשובת הרב הגאון מוהר"ר יצחק הלוי ז"ל, וז"ל: ותימה מאד על התוס' (שם י, ב ד"ה דאמר) שכתבו בחד תירוצא דהיכא דאשד"ע הקידושין בטל, קשה מתני' מפורשת. האומר תן שחרור זה לעבדי לא יחזיר, וקיי"ל כרב יהודה דמשחרר עבדו עובר בעשה, וא"כ היכי משוחרר הא אין שלד"ע. וכתב עלה הרב הגאון בעל המחבר שו"ת הנזכר (סי' עז) ז"ל: ומה שהביא מתן שחרור זה לעבדי, דבר זה מביא לידי גיחוך, וכי שליח המשחרר הוא זה, והוא אינו אלא שליח של העבד להיות זוכה לו שלא בפניו וזכיה מטעם שליחות וכו' ע"ש. ובזה כתב נמי לדחות דברי תשובת הרב הנזכר, מהאי דחמש נשים המתקדשות בכלכלה של פירות שביעית וקבלה אחת בעד כולם, והתם נמי כיון דאסור לקדש בפירות שביעית ה"ל שליח לדבר עבירה (קידושין נ, ב). ונדחה ממילא בזה דהתם נמי שלוחה של המתקדשות איהי ולא שלוחה של המקדש וע"ש. ולי נראין דברי הרב מוהר"ר יצחק הלוי ז"ל, דכל כה"ג נמי שליח של המשלח והוא הנותן הוי, לפי מה שמבואר בתוס' פרק איזהו נשך (ב"מ ע"א, ב, ד"ה בשלמא סיפא לחומרא) וז"ל: תימה אמאי לא הוי ריבית גמור כשהעמידו אצל ישראל אפי' מקבל הנכרי ריבית, שהרי נעשה הישראל שני שלוחו של ראשון לקבל חובו מיד נכרי וי"ל דאפי' שיוכל לזכות לחבירו במציאה, הכא אין קבלתו מן הנכרי זוכה לישראל חבירו, דנהי דאם היה הנכרי מפקיר מעותיו היה יכול לזכות לחבירו, השתא מיהת שהנכרי אינו מפקירן אלא בא לזכות מעותיו ללוה ע"י זה, אין לו כח לזכות, שא"כ היה הישראל המקבל, שלוחו של נכרי לזכות במעותיו לישראל ואין שליחות לנכרי, וה"ל להיות מותר אפילו העמידו אצל ישראל אי לאו דלחומרא אמרינן שליחות לנכרי עכ"ל. ומבואר דכל היכא דהנותן אינו מפקיר הדבר שנותן ה"ל שלוחו של הנותן לזכות לחבירו, וכל היכא דליכא תורת שליחות וכגון לנכרי לא מהני זכייתו לחבירו, וא"כ ה"ה בכה"ג כיון דמשחרר עבדו עובר בעשה, וה"ל שלוחו של הרב לזכות לעבדו ואשד"ע.

ועל ענין הנ"ל יש דברים נשגבים באור שמח [פרק ג' מהל' גירושין הל' ט"ו ד"ה אולם מצאנו תרופה] בביאור לירושלמי גיטין ולפי הדברים שם - כמדומני שפיר ניתן לומר שאינו צריך במקרה דנן להיות שליח של בעל

אהל על תורת רבי עקיבא איגר זצ"ל עקיבא

הממון ושפיר אפשר לומר שהשליח הוא של העבד לזכות לו וממילא מיושבת קושית רבותינו ז"ל ובכללם רבנו זצ"ל שהרי הוי שליח לדבר עבירה:

ובהמשך התשובה שם - הק' רבנו זצ"ל שאפילו היכא שמשחרר את העבד במו ידיו אמאי חל השחרור - הרי כיון שעובר בכך על העשה של לעולם בהם תעבודו היה ראוי לומר "כל מה דאמר רחמנא לא לעביד אי עביד לא מהני" - אף שכאן הוי רק עשה - מכ"מ גם בכה"ג אמרינן לא מהני כמו שהוכיח כן רבנו זצ"ל מהגמ' בתמורה [ה' א'] שבתורם מן הרע על היפה שייך לומר בו לא מהני אף ששם הוי רק איסור עשה מקרא דכל חלבו ממנו, וא"כ תקשי אמאי באמת חל השחרור וזה לשונו בהמשך התשובה הנ"ל:

ואני פקפקתי בכל שחרור אף במסרו לו בעצמו נימא אי עביד לא מהני, דגם בעשה הכי הוא, מדפרכינן בתמורה והרי תורם מן הרע על היפה כל חלבו עיי"ש, ולומר דהוי גזירת הכתוב דמהני, [והיכן כתוב גזה"כ זה, יתכן שכוונתו ע"פ מש"כ בסמוך כאן בשם הפרמ"ג בספר שושנת העמקים] מנ"ל זה דלמא קרא דשחרור מיירי בענין דליכא עבירה וכן"ל, אבל במקום איסור נימא דלא מהני:

וראה מש"כ בעל הפרמ"ג בספרו שושנת העמקים בסו' כלל ד' -

קשיא לי הא דאמרינן בתמורה ו' א' מאי איכא בין רבא לאביי - אמאי לא איכא בינייהו המשחרר עבדו עובר בעשה, עיין גיטין ל"ח א', ובר"מ ז"ל פ"ט מה"ע, וא"כ אי שחרר - לאביי מהני ולרבא לא מהני. וכ"ת הא דאמר רבא לא מהני בלאו ולא בעשה - הא בורכא דשם מבואר ה' א' התורם מן הרעה וכו' לאו הבא מכלל עשה - יע"ש [והיינו כמ"ש גם רבנו זצ"ל דחזינן מהכא שאפילו בעשה אמרינן דלא מהני מעשיו], וכ"ת דקרא מפורש הוא דמהני בשפחה חרופה [והפדה לא נפדתה] - או חופשה לא ניתן לה, אלמא דמהני אם שחררה, אכתי קשה למ"ש הר"ן ז"ל בגיטין וחידושי הרשב"א בשם הרמב"ן ז"ל דווקא משחרר בחנם עובר בעשה דוגמת לא תחנם, אין ראיה בכסף, ובשטר נמי נותן כסף ושחרר בשטר, [וי"ל דבכה"ג איירי קרא דשפחה חרופה] ועכ"מ פ"ט מה"ע, אבל בחנם אה"נ לרבא לא מהני. גם נותן מתנת חנם לעכו"ם לרבא, אפילו משך לא להווי מתנה, דעבר אמימרא דרחמנא, ובמ"א אי"ה אבאר בסוגי' דתמורה. ולקושיא א' [למה לרבא לא אמרינן במשחרר עבד כנעני אי עביד לא מהני] י"ל ג"ש לה לה מאשה, ובאשה בכל ענין מהני אף אונס שגירש, ה"ה עבד כנעני ושפחה כנענית, עיין תמורה:

ר"ל שהוי גזה"כ באמת שמועיל שחרור בעבד כנעני רק לא מקרא דשפחה חרופה - די"ל שאיירי בכסף שליכא איסור בכה"ג - אלא הוי גזה"כ שילפינן שחרור העבדים מגיטי נשים מהיקש ד"לה לה" ובוזה לא בעינן כלל נתינה או דבר אחר מצד העבד כמו באשה שמדאורייתא מגרשה בע"כ.

הלכה כרבי עקיבא

משא ומתן בדברי רבנו ז"ל בהלכה

ובאגדה [ולפעמים ד"ת השייכים לפרשת השבוע]

בדברי ספר החרדים שיש מצוה על ישראל להתברך מפי הכהנים

הנה בתורה נאמר שיש מצוה על הכהנים לברך את ישראל וכמ"ש כה תברכו וכו' אמור להם כו' יברכך וכו'. אבל בספר החרדים מוסיף שיש גם מצוה על ישראל לקבל את ברכתם - ורבנו זצ"ל מביא את דברי החרדים בגליון שו"ע או"ח [סי' קכ"ח א'] ז"ל שם: -

אין נשיאות כפים. מ"ע לברך כהן את ישראל. שנא' כה תברכו וישראל העומדים פנים נגד פני הכהנים בשתיקה ומכוונים לבם לקבל ברכותם כדבר ד' הם נמי בכלל המצוה. חרידים פ"ד אות י"ח:

ואם ההנחה ששערנו בעבר אכן נכון - שכשרבנו זצ"ל מעתיק בסתם דבר אחד מהפוסקים כוונתו שדעתו נוטה ג"כ להיות כן, הרי משמע דאיהו נמי ס"ל שיש מצוה על ישראל להתברך מפי הכהנים. אולם עיי' במנחת חינוך מצ' שע"ח שכותב שמהריטב"א בסוכה [ל"א ב' ד"ה מאי לאו] משמע שאין מצוה כלל על ישראל להתברך - עיי"ש, ועיי"ע בספר דבר אברהם חלק א' [סי' ל"א] שמאריך בכ"ז. וגם רבנו הח"ח זצ"ל בביה"ל ריש סימן קכ"ח מביא את דברי החרדים וכותב שהאחרונים הביאו דבריו - והיינו ג"כ רבנו זצ"ל בגליון הנ"ל. וכ"ז דלא כהריטב"א הנ"ל שהביאו במנחת חינוך.

ויתכן כמה נ"מ לדינא בין השיטות האלה - אם יש מצוה גם על ישראל לקבל ברכת הכהנים וכאן קצרנו ועוד חזון למועד אי"ה לדון בכ"ז.

וילך רבי עקיבא

עובדות ולימודים מהליכותיו בקודש

האיסור החמור למסור תשב"ר למקום שלומדים שם לימודי חול

בכל מקומות מושבות בני ישראל לדורותיהם הדבר היקר ביותר היה השמירה על צביון הטהור של חינוך תשב"ר ובחורי ישראל שלא יתערב זר בתוכו ולו במקצת.

ורבנו זצ"ל שהיה רועה נאמן לצאן מרעיתו של הקב"ה אף הוא שמר בקנאות על טוהר החינוך. ויש הרבה מה לדבר על זה ולתעד מלחמתו בכל שינוי בחינוך נערי ישראל. ולעת עתה ומחמת הכרח הקיצור אנחנו מעתיקים מספר מעשה אבות שי"ל בירושלם תרס"א על החרם המפורסם על הבתי ספר שהקילו ראשם בקדשי קדשים לערב קדשים וחולין שבתוכו מעתיקים שרבנו זצ"ל פסק בענין זה שלמסור ילדים לבי"ס זה הוא ביהרג ולא יעבור - והנה העתק מספר הנ"ל בעמ' 11 -

י (עוד אחרת היתה שהוא כנגד כולם פתח חטאת מקור כל הרעות ה"י ולא רצו חכמים לגנותו מפני גזרת המלכות דשם והוא, אסור ללמוד או למסור בנו לשום דימד חוץ הורה או אומנות שהוא מלאכה ולא חכמה ולא כתב ולשון כשרים וכבר יצא ע"ז הוראה מברן הגאון ר' עקיבא איגר זי"ע א שהוא בכלל יהרג ואל

יעבר חמיר יותר מערקתא דמסאני' ובגמ' ע"ז י"ז וכ"ז ונדפס גם בזה דברי ראשונים נחי נפש זי"ע א כ"פ, ומי שאינו יכול לעמוד על נפשו מחויב לצאת מן המדינה להציל נפשו וזרעו במבואר רמב"ם פ"ו ה' דעות ופ"ה ה' יסו"ת יו"ד סי' קנ"ז וכו' ומבואר (בביאורו) (עודנו בכתובים):

וכמה מצער הדבר שאף בדורנו גם אחרי שלמדנו על בשרנו רעת הקלקולים שעלול לחולל בנו כל שינוי בתוכנית הלימוד של תשב"ר - עדיין יש הורים - ר"ל - שאינם חשים ואינם מפחדים למסור ילדיהם ליד חינוך טרייף זה בלי כל חשש. ד' יגדור פרצות עמנו בב"א.